

ס. יזהר - לאן ?

אבוד-עולם אני — זה לי פעם ואבד" (מ"ספור שלא התחיל, עמ' 198)

כך ונפריד בין ספורי הנוער לבין הנסיון למבוגרים, נוכל לגשת בפר" ספקטיבה הנכונה לבחינת שני המי- שורים.

שלשת הסיפורים הראשונים, עם שגם הם בעיקר נצנוצי עולם הי- תמול והשלשום, מניאים אתם משב רוח רענן בשל העלאת נוף החי והל- צומח וכשם שאק להחשות מביקר רת על יזהר שנקלע למבוך רעיוני וספורי כך אין להתעלם מיוהר האמן ובראש ובראשונה — בשטח הלשוני והנופי.

דומה שאין עוד מספר בארץ ש- יכיר כל כך ביופי של הצומח והחי בארץ ויביאו לידי בטויו הפלסטי המלא כמו ס. יזהר. צא והסתכל במראות הבזים, החוחיות, הקיפוזים, הצייים, העורבים והנשרים ילידם הי- צרעות וכן הסוסים והחמורים יחד עם השקמות, הוקורונדית החרובים והאקליפטוסים וכל עולם הצמח ש- הוא לנו, העירוניים, עולם כמוס — ותמצא נשכר.

ס. יזהר הוא בעצם מספר שבא לטפח את שלימות הטבע בנפשנו והוא קובל על מהלך האורבנוציה והשחתת שמורות. הטבע שנשארו לנו רק כמוכרת גרידא. ההתרפקות על המושבה הקטנה, על החולות ש- מעבר לנחל ופנסי ה"לוקס" אינם מצביעים על פריפריה רוחנית עמו- קה, אך כשהם קשורים בזיקה לעו- לם הילדות ולבית הדוד משה, הם תואמים את האמת הפנימית והאמנו- תית של ספור לבני הנעורים.

אולם, עם צאתו של ס. יזהר למר- נולוג שלו, להטפה שלו, אנו נרתעים רתיעה מחשבתית ואמנותית מחסתיו המטיל את עצבותו על הרהוריו ר- צליליו.

★

עמו של ס. יזהר מפיק עולם מלא. של צלילים ומטבעות-לשון עבריים המעוררים בנו התפעלות מי- גמישותה, כיצד הוא לש את הלשון בסמיכות יותר מבשם עצם שבה, לשונו קולחת ומשתפכת כורם בל- תי פוסק וסוחף של מפל מים שאין לו סוף. מה שנחסר המזג בעלילה סטאטית ב"מה" שאין לו להגיד הוא ממלא ב"איך" שלו באותה נגי- נתיות שהיא כה טבעית לו, באותם צלילים קוסמים שלו, אלא לצערנו אינם משתלבים לכדי יצירת מוסיקה שלימה. הוא יין הפירוט — הוא מקלף את מפרק את השלם לשלל גוונים, אבל אינו יוצר סימפוניה של אחידות הרעיון והצורה. הרהור- ריו ריח חריף להם ולריר של שדות עצובים ומרחבים עצובים ושל תעיה שהתהיה אינו חופפת עליה. ממילא הליכתו הליכת תועה היא בדרך- החיים והאמנות — ואחריתה מי ישר- רנה!

מאת אברהם בלאט
מאמר ביקורת בעקבות ספרו רב הכמות של ס. יזהר "ימי צקלג" עם הופעתו שפרסמתי ב"הצופה" בשנת תשי"ט, סיימתי בסימן שאלה: "ס. יזהר — לאן?" כי לטעמי היה זה ספר מדכדך זורע יאוש. הלוחם היוזרי חזר או ריק מאושר ועייף בלב כשהוא משאיר מאחוריו הרגשה מעומעמת, או יותר נכון חויה ערפלית של אין מוצא ומועקה.

הסופר שפתח במרד בקיים ועורר את היקיצה של האדם הבודד בחב" לה ("אפרים חוזר לאספסת") — הביא את גיבוריו לוחמי מלחמת השחרור ("ימי צקלג") לעברי פי פחת, ועל כן שאלתי או לבסוף את השאלה: הוהי דרך הרנסנס של האדם החדש המסתמנת במשנתו של הסופר — קוו ואדיס? והנה הסיפא או היחה לי לרישא עכשיו כבר עם קריאת הסיפור הראשון "מסיפורי מישור" (*) הנטייה למין רומנטיקה ליי- בנטינית של בדואים וסוסות, של געגועים לאקאציות ההן ולבקתות חמר — כל זה מעורר בנו הרהורים נוגים על עולמו הרוחני של ס. יזהר האינטלקטואל ועל המבוכה האמנו- תית הספרותית של יזהר הסופר. כנראה הא בהא תליא, והמבוך הי- רעיוני הוליד את המבוכה הסיפורית.

★

הופעתו של ס. יזהר בספרות שציננה בואה של משמרת חדשה בדור ילידי הארץ — היתה שונה במהותה מחידוש סתם, באשר קולו היה אינדיבידואלי מאד והמונולוג שלו היה בנוי על רחשי נפש, על מאבק פנימי של חיפוש תמורה בי- היים. מעניין, שכבר אז היה מעדיף את הפרדס על האספסת בעוד היום הפרדס הוא אצלו החלום הבל- תי מושג. גם ספוריו הבאים הצביעו על יזהר כעל אמן הנובילה הגדולה, אמן ההרהורים האינטנסיביים הקולי- חים ומשתפכים בזרם-החודעה הזרי- דרגי.

גיבורי יזהר היו או אנשי שמירה דרוכים בלילות, המתלבטים במצי- אות וסובלים מבדידות, אנשי ספק שחיהם כיחידים אינם מתאזנים תמיד עם רשות הרבים.

בסיפורים בלט יזהר האמן בכל אונו, אך כשניסה לעבור לתימטיקה רחבה יותר ומקיפה יותר ג"מי צקלג", לא עמדה לו הנשימה הסי- פורית וכל כמה שהאריך לא יצאה נובילה אריכתא זו מכלל מסגרתה המצומצמת, מבחינת תכנה וצורתה כאחת. הנוביליסט לא הפך לרומי- ניסט.

זה היה לא רק משבר בצורה אלא בעיקר שפל בתוכן. ס. יזהר עמד מעוגן בעוגה שלו ללא יכולת לפי- רוצ את תחומיה; ועדיין הוא מנסה לספר סיפור אחר אך אין הסיפור קורם עור וגידים, הוא מגזים ומפי- ריו בדברנות לוהטת על זחיים, ובי- עיקר על מה "שרצחו" לו בחיים, על המרחבים שנתקצרו לו, על האוי- טנמטיציה שקיפחה את הנוף, על הפרדסים שנמכרו לסרסורי האמות המרובעות — עקרו אקליפטוס ובמ- קומו הקימו שיכון אפור של אדריכל "סריס", דחפורים הרסו חלקות שלי- מות. ובכן, מה יקרה כאן — שואל המספר, ומה לעשות? "לנוס מזה או ביתה להסגר פנימה"? אם במ- קום אילנות בנו שיכונים מכוערים, הרי גמור הדין:

"שכונים מכוערים יולידו אנשים מכוערים, אנשים מכוערים יולידו נשים מכוערות, נשים מכוערות תלד- נה ילדים מכוערים וילדים מכוערים יולידו עולם מכוער ועולם מכוער לא יוליד עוד אלא רק יהיה מלא וסתום וחנוק ותם ונשלם" (עמ' 114). כך גוברת והולכת אותה הפלגה נוסטאלגית שוב ושוב אל פרדסים שהובישו, אל ברושים שדעכו, ואפי- לו אל כפר ערבי אשר היו בו אלף או שמונה מאות איש — "כולן בקי- תות מלאות וממולאות אדם ובהמה ועוף ומה לא. ואחר כך נמלאה סאת הפורענות הכתובה עליהם, הכל נהר- פך ולא יושב עוד כאן איש ולא גר בן אדם. אל תעקם פניך, אינני בא להספיד. מעשה שהיה. אלפים כמוהו, וכי מי אינו יודע, ואיפה בעולם לא" (עמ' 150).

אכן, זהו האידיאל, או הגעגועים על חוסר האידיאל שאל גבוליו הגיע ס. יזהר. אלה הם תחומיו ה"הומא- גיים" הידועים מ"חרכת פזעא" ומכאן לא רחוקה הדרך אל "לא דרך" המסתמנת במישור החדש של ס. יזהר ב"סיפורי המישור".

מכאן, שהציטאטה בפתיחתנו "אבוד עולם אני — היה לי פעם ואבד" — יכולה לשמש מוטו מאלף מאד ל- הכרת יזהר בשלב זה.

אמנם אפשר למצוא תירוץ שזה אחד האכספרימנטים של הסופר, עם

"הוי שם יש מקום לריצה. מה אתה יודע. אילו רק ידעת לא היית מתמהמה כאן רגע אלא מפרכס ל- צאת ולדהור, אין פשוט מזה ולא ישר מזה, בלי שום חובה שהיא. לא חובה להגיע. לא מקום שאליו דוקא. לא שום תפקיד לקיים או מה שקורין "משימה" — שם סוף סוף פתוח לכל צד — אפוף כולך חירות וחום וכחול זהב — ואין עוד לפניך שום שביל להתחשב בו, או נתיב — רק פתוח. פתוח וחם ורחב, ולא צריך להגיע. לא להגיע כי אם לדי- הור" (עמ' 57).

אכן לא להגיע כי אם לדהור — זהו האפייני באותה ריצת אמוק, ריצה לא יעוד ובריחה לתוהו. לא דרך מכל מה שמקיף אותך, מכל הסביב המחניק שאין בו מאותה הי- לה של ארץ ישראל הקטנה, של בדווים המובילים זבל מהנגב לפרד- סי רחובות ושל היאחזות מדומה בי- אזור הילדות מתוך חדלון ואירצון לחיות את החיים האלה.

סיפורי המישור הרכבם אר- בעה סיפורים: "ערמת הדשן", "הי נמלט", "חבקוק" ו"ספור שלא הת- חיל" ואין כולם מתנהלים במישור אחד- בעוד שלושת הסיפורים הרא- שונים עולים בקנה אחד עם "ששת ספורי הקיץ", שכן הם סיפורים לי- ניער על כל החן והמלבב של עולם העלומים, הרי "ספור שלא התחיל", לא זו בלבד ש"לא התחיל" אלא הוא בעצם גם לא ספור, לכל היותר הרי זה פירוט על מיתרים סנטי- מנטליים לכל אורך היריעה הדחוסה והמשעממת של "אין לאן ללכת", מעשה שאין לו אה בספרות העברית והוא חורג מכל סטאנדארט של צורת סיפור.

אם נחלק את "סיפורי המישור"

(*) "סיפורי מישור" מאת ס. יזהר הוצאת "הקבוץ המאוחד".